

LUND UNIVERSITY

Svensk fackföreningsrörelse ur internationellt perspektiv

Kjellberg, Anders

Published in:
Arbetets historia (Föreläsningar i Lund)

1988

Document Version:
Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):
Kjellberg, A. (1988). Svensk fackföreningsrörelse ur internationellt perspektiv. I L. Olsson, & C. Hult (Red.), *Arbetets historia (Föreläsningar i Lund)* (Vol. 2, s. 85-96). Arbetshistoriska seminariet i Lund, Historiska institutionen, Lunds universitet.

Total number of authors:
1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:
Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

ARBETETS HISTORIA

FÖRELÄSNINGAR I LUND

2

ARBETETS HISTORIA

Föreläsningar i Lund 2

Redaktörer
Lars Olsson och Christer Hult

LUND 1988

Arbetshistoriska seminariet
Historiska Institutionen
Magle L:a Kyrkogata 9 A
223 51 Lund
Tel. 046-10 79 60

Logotyp: Per Herlin

© 1988 Författarna och
Arbetshistoriska seminariet
ISSN 0284-1096
btj datafilm, Lund 1988

Innehåll

Inledning 7

Harry Keidser: Järn- och metallarbetarnas fackliga organisering i Lund från mitten av 1800-talet till c:a 1905 9

Ingrid Millbourn: Om läroprocesser och socialism. Skånska och danska handskmakares strategiska samarbete över sundet 1875—1890 19

Lennart Carlsson: Ett fragment av livsmedelsarbetarnas historia 37

Birgitta Skarin Frykman: Från bagargesäll till bageriarbetare 49

Lars Olsson: Våra gamla kolleger, yrkets veteraner, de som passerat 35-årsstrecket... Om arbete och hälsa bland svenska typografer 1900—1970 61

Hans-Olof Ericson: Den kristliga högerens kamp mot demokrati och socialism. Några exempel från väckelserörelsens småländska kärnland 75

Anders Kjellberg: Svensk fackföreningsrörelse ur internationellt perspektiv 85

Anders Kjellström: Statsviljan eller partsviljan. Arbetsavtalet i ett historiskt perspektiv 97

Karin Salomonsson: Städa för livet — Ett exempel ur arbetarkvinnornas historia 109

Ann-Cathrine Åqvist: Om hushållsarbete förr och nu 121

Mats Greiff: De kontorsanställdas ”goda avancemangsmöjligheter” — myt eller verklighet 129

Tommy Nilsson: Tjänstemännens fackliga organisationsutveckling — ett närmande till LO 147

Svensk fackföreningsrörelse ur internationellt perspektiv

ANDERS KJELLBERG

Det svenska samhällets utveckling kan bäst förstås om man anlägger ett *internationellt* perspektiv. Studerat isolerat riskerar man rentav att missa en del särdrag hos det svenska samhället och ibland också att överdriva det för Sverige utmärkande. Den svenska fackföreningsrörelsen utmärks inte bara av den välkända centraliseringen av maktbefogenheter till LO- och förbundsledningarna, men också av ett *decentralistiskt* drag som saknas i många andra länder, nämligen det finmaskiga nätet av fack- och verkstadsklubbar på de enskilda arbetsplatserna. Kanske är det just klubbarnas vardagliga självklarhet här i Sverige som gjort att forskningen i allmänhet förbigått dem vid studier av den svenska fackföreningsrörelsens grad av centralisering.

Likaså är ett *historiskt* perspektiv nödvändigt för att komma åt vad det långvariga socialdemokratiska regeringsinnehavet betytt för den svenska samhällsomvandlingen. Genom att jämföra med hur det var före 1930-talet — och med hur utvecklingen ter sig i andra länder — blir slutsatserna mycket säkrare än om man helt koncentrerar sig på den svenska utvecklingen efter 1930. Man kan därigenom påvisa hur den form av folkligt organiserad kapitalism som slog igenom under 1930-talet har rötter i äldre mönster för folkligt inflytande i det svenska samhället.

Det är också viktigt att studera styrkeförhållandenas utveckling på arbetsmarknaden och i synnerhet de fackliga organisationernas styrka. Nu är emellertid *styrka* och *styrkeförhållanden* inte riktigt en och samma sak. Däremot är de beroende av varandra. Den fackliga styrkan både påverkar och påverkas av styrkeförhållandena mellan arbete och kapital (såväl på arbetsmarknaden som i samhället i dess helhet).

Med en samhällsklass' eller annan social krafts styrka menas de maktresurser den förfogar över. Två viktiga *organisatoriska* maktresurser som löntagarna förfogar över i arbetslivet är:

- (1) facklig organisationsgrad, dvs procentandelen arbetare och tjänstemän som är anslutna till fackföreningar
- (2) den fackliga arbetsplatsorganisationens omfattning och karaktär, dvs utbredning av fack- och verkstadsklubbar, fackliga förtroendemän, tillidsmän m m, samt den roll de spelar.

Både den fackliga organisationsgraden och den fackliga arbetsplatsorganisationen uppvisar stora internationella olikheter. Ur ett historiskt perspektiv är förändringarna ofta betydande (se tabell 1).

Under efterkrigstiden utgör de skandinaviska länderna, tillsammans med Österrike och Belgien, en ländergrupp med hög eller mycket hög andel fackligt anslutna, medan Västtyskland, Nederländerna, Italien, Frankrike och USA utmärks av en låg eller mycket låg organisationsgrad. Fr o m 1970-talet har organisationsgraden i Italien stigit så mycket att man får räkna Italien till samma grupp som Storbritannien och Australien, som under efterkrigstiden utgör en sorts mellangrupp.

Den fackliga arbetsplatsorganisationens omfattning samvarierar i betydande utsträckning med den fackliga organisationsgraden. I ländergruppen med hög andel fackligt anslutna har vi i allmänhet ett omfattande nätverk av verkstadsklubbar och fackliga förtroendemän, medan det varit tunnsått med sådan verksamhet hos de kontinentaleuropeiska låggruppländerna Västtyskland, Nederländerna, Frankrike och Italien, särskilt fram till 1960-talets slut. Istället har icke-fackliga organ dominerat ute i företagen, såsom de västtyska driftsråden, de holländska företagsnämnderna/driftsråden, de interna kommittéerna i Italien och företagskommittéerna i Frankrike.

För att få en fullständig bild av den fackliga styrkan är det nödvändigt att studera fler variabler än facklig organisationsgrad och arbetsplatsorganisering. Dit hör t ex hur det står till med facklig medlemsaktivitet, mobiliseringsförmåga, förekomst av konfliktfonder och strejkrätt. Organisationsgrad och arbetsplatsorganisering kan närmast ses som indikatorer på facklig styrka och inte som något uttömmande mått.

Med en social krafts *makt* menas dess kapacitet att förverkliga

*Sammanstötningar mellan strejkvakter och polis under transportarbetarestrejken i Minneapolis 1934 (ur *Turbulent years* av Irving Bernstein 1969).*

sina intressen i förhållande till andra sociala krafter. Arbetarklassens makt beror således inte bara på den egna styrkan, utan också på andra aktörers agerande och styrka, fr a arbetsgivarnas. Maktbegreppet uttrycker alltid en social relation, ett styrkeförhållande, där flera sociala krafter är involverade. Konkret betyder det att det är viktigt att också studera arbetsgivarnas organisering och inställning till fackföreningar. Den senare bestäms delvis av vilken karaktär arbetarrörelsen har, men fr a kan företagarattityden ses som ett uttryck för styrkeförhållandena mellan arbete och kapital.

På kapitalsidan är inte bara organiseringen i arbetsgivareföreningar av relevans eftersom kapitalets styrka också rymmer en viktig ekonomisk-strukturell dimension. Man behöver bara tänka på det faktum att arbetsgivarna disponerar över ekonomiska maktresurser

som penningkapital och produktionsmedel med tillhörande rätt att leda och fördela arbetet. Kontrollen över det kapitalistiska företaget innebär också att de förfogar över en utomordentligt betydelsefull *organisatorisk* maktresurs. Härav följer att kapitalets företrädare inte alltid behöver sluta sig samman för att framgångsrikt kunna bemöta arbetarnas fackliga aktivitet. Internationellt sett är det inte ovanligt att stora storföretagen sköter den uppgiften helt på egen hand. Så är det vanligen i USA, men delvis också i Storbritannien, Västtyskland och Frankrike. I USA står storföretagen utanför arbetsgivarföreningarna, vilka huvudsakligen är lokaliserade till regional och lokal nivå och i vissa fall till branschnivå. De amerikanska storföretagens storlek och betydande ekonomiska styrka har i kombination med fackföreningsrörelsens svaghet helt enkelt gjort starka, väldisciplinerade arbetsgivarföreningar av skandinavisk modell överflödiga. Dessutom gynnades de amerikanska företagen fram till 1930-talet av talrika statsingripanden — domstolsförelägganden och militära/polisiära aktioner — vilka var till nackdel för fackföreningsrörelsen.

Så förhöll det sig inte alls i Sverige ens om vi går tillbaka ända till sekelskiftet. Tvärtom utmärktes den svenska staten av en relativ frånvaro av repressivt uppträdande. Det visade sig i att fackföreningarna aldrig var otillåtna sedan den egentliga industrialiseringen inletts, att det praktiskt taget inte förekom någon anti-facklig lagstiftning i övrigt och att det var sällsynt med allvarliga polis- eller militäringripanden mot strejkande arbetare. I Sverige tvangs företagen — inkl storföretagen — liksom i Danmark att gå samman i arbetsgivarföreningar och lita till sin kollektiva styrka. Konfliktfonder byggdes upp och förnämsta vapen blev snart lockouter och lockouthot. Trots det förmådde man ej i grunden besegra arbetarna. Resultatet blev kompromissartade uppgörelser (i Danmark i form av huvudavtal redan 1899) som bl a innebar att arbetarnas föreningsrätt erkändes (i Sverige Verkstadsavtalet 1905 och Decem-berkompromissen LO — SAF 1906).

I USA, med sin starka tradition av våldsanvändning från företagens och statens sida, krävdes det däremot en omläggning av den statliga politiken (i kombination med omfattande strejkrörelser) för att fackföreningarna skulle slå igenom på bred front inom storföretagen. New Deal-erans nya arbetslagstiftning (1935) kom att spela en sådan för den fackliga tillväxten positiv roll.

Även i Tyskland var den statliga repressionen mot fackföreningarna ganska omfattande, särskilt under socialistlagen 1878—90. Den fackliga anslutningsgraden var dock internationellt sett förhållandevis hög under början av nittonhundratalet, men inom storindustrin lyckades företagen stå emot fackföreningarna och undvika kollektivavtal. Till sin hjälp hade de centraliserade arbetsgivareorganisationer och ett omfattande kartellväsende, som föreskrev samarbete i händelse av strejker.

Efter andra världskriget gick de västtyska företagen in för att i möjligaste mån hålla facket borta från arbetsplatserna. De lyckades såtillvida som 1952 års lag om driftsråd inte blev särskilt förmånlig för fackföreningsrörelsen. Driftsråden blev, liksom efter första världskriget, långtifrån några renodlat fackliga organ. Istället har de delvis fungerat som konkurrentorganisationer till fackföreningarna. Frånvaron av egentliga fackliga arbetsplatsorganisationer utgör säkerligen en viktig orsak till den relativt låga västtyska organisationsgraden. Arbetsgivarnas överläge förstärks av att deras organisationsgrad är betydligt högre än arbetarnas och att de, till skillnad från i många andra länder, har en vidsträckt — om än omstridd — lockouträtt.

Även i de skandinaviska länderna är lockouter legala och arbetsgivarnas organisationsgrad hög, men i motsats till Västtyskland är även andelen fackligt anslutna mycket hög och den fackliga arbetsplatsorganisationen välutbyggd. Ej heller har skandinavisk arbetarrörelse tillfogats några så avgörande nederlag som den västtyska råkade ut för vid 1940-talets slut och 1950-talets början. Också i Frankrike, Italien och USA medförde det "kalla krigets" entré en avgörande vändpunkt med återverkningar årtionden framåt i tiden. Särskilt drastisk blev den fackliga tillbakagången i Italien och Frankrike, där inte minst de små och medelstora företagen uppträdde starkt fackföreningsfientligt. Det fick stark genomslagskraft genom att de små arbetsplatserna internationellt sett omfattade en hög andel av de industrisysselsatta och genom att arbetsgivareföreningarna dominerades av dessa grupper ända fram till 1960-talets slut. Då fick mer progressiva storföretag ett ökat inflytande (Frankrike) eller tog helt över kontrollen (Italien). Men även många storföretag motsatte sig med kraft all facklig organisering under 1950- och 60-talen, och i Frankrike delvis också därefter. Som nämnts

förekom det i regel inga fackföreningar alls på arbetsplatsnivå i dessa länder fram till 1960-talets slut.

Företagsledningarnas intoleranta inställning, samt anti-fackliga åtgärder från statsmaktens sida, var dock inte de enda orsakerna till fackets svaghet på arbetsplatsnivå i Frankrike och Italien. I själva verket var de fackliga organisationerna själva inte särskilt entusiastiska till att utsträcka organisationen till de enskilda arbetsplatserna. De företagskommittéer och liknande organ som istället kom att företräda de anställdas intressen i företagen var i allmänhet ganska svaga. Dessutom hade/har alla löntagare, oavsett om de tillhör fackföreningar eller ej, rösträtt till dem (precis som i Västtyskland och Nederländerna). De franska och italienska fackföreningsrörelsernas toppstyrning och underordning under olika politiska partier och ideologiska riktningar gjorde dem helt enkelt ovilliga att riskera uppkomsten av en relativt självständig facklig organisation på basplanet.

Ett annat utslag av toppstyrningen var fackföreningarnas karaktär av kaderorganisationer, dvs de omfattande i första hand fackliga aktivister, s k militanter. I praktiken var de oftast yrkesarbetare, medan de mindre kvalificerade arbetarna i stor utsträckning befann sig utanför facket. De väldiga strejkvågorna vid 1960-talets slut var, åtminstone i Italien, ett uppror inte bara mot företagsledningarna, utan också mot fackföreningsrörelsens sätt att fungera. Den italienska "heta hösten" 1969 dominerades av de unga, ofta från Syditalien inflyttade "halvkvalificerade" arbetarna vid de löpande banden, som fram till 1968 varit orepresenterade såväl i fackligt avseende som i de interna kommittéerna. Arbetarna vände sig mot det hierarkiska kvalifikations- och lönesystemet, som främst gynnade yrkesarbetarna, dvs fackföreningarnas kärntrupper. Nu grep man initiativet och valde på egen hand s k delegati — förtroendemän — som senare skulle komma att inordnas i de fackliga organisationerna. Det våldsamma trycket underifrån framtvängde en djupgående förändring av den italienska fackföreningsrörelsen, inkl. ett närmande mellan olika fackliga riktningar (kommunister, katoliker, socialdemokrater). En sorts fackklubbar (fabriksråd) upprättades och andelen fackligt anslutna steg kraftigt.

Däremot var den franska majstrejken 1968 betydligt mer toppstyrd och av mycket kortare varaktighet än den italienska arbetar mobiliseringen. Förändringen blev också mindre i Frankrike, såväl

beträffande uppbygget av fackliga arbetsplatsorganisationer som närmandet mellan de olika fackliga centralorganisationerna. Organisationsgraden steg följaktligen inte heller alls i samma omfattning som i Italien.

Avsaknaden av fackliga arbetsplatsorganisationer i Västtyskland, Nederländerna, Frankrike och Italien har medfört att för arbetarrörelsen negativa internationella konjunkturen typ "kalla kriget" fått mycket stor *genomslagskraft* i dessa länder. Andelen fackligt anslutna har då sjunkit kraftigt, särskilt i Frankrike och Italien, till vilket medverkat de intensiva motsättningar som under sådana perioder blossat upp mellan olika fackliga riktningar i bägge länderna. Frånvaron av arbetarpartiregeringar under det kalla kriget (ca 1950—65) bidrog också till den svåra situation som fackföreningarna befann sig i. I Nederländerna fanns det visserligen en koalitionsregering, men den bedrev en inkomstpolitik som gick ut på stark löneåterhållsamhet, vilket verkade dämpande på den fackliga medlemstillväxten.

Överhuvudtaget har den fackliga organisationsgraden i Frankrike och Italien växlat starkt allt efter den politiska konjunkturen: en kraftig uppgång under den franska folkfrontsregeringen vid 1930-talets mitt och i båda länderna vid andra världskrigets slut samt i Italien från 1960-talets slut, och omvänt starkt fallande andel fackligt anslutna under 1950-talet i både Frankrike och Italien.

I Sverige inträffade det inte någon sådan nedgång under kalla krigsperioden. Däremot förblev andelen fackanslutna arbetare nästan konstant: 76 procent 1950, 76—78 procent 1960 och ca 78 procent 1965. Mellan 1968 och 1975 steg arbetarnas organisationsgrad från 78 till 89 procent om man utgår från folkräkningarna. Enligt levnadsnivåundersökningarna ökade den från 74 procent 1968 till 77 1974 och 85 1981 (se tabell 1).

Om vi ser till 1900-talet i sin helhet har de svenska arbetarnas organisationsgrad stigit kraftigt under långa perioder, bl a från sekelskiftet fram till högkonjunkturåret 1907 då den för den tiden internationellt imponerande andelen fackligt anslutna uppgick till 30 procent av arbetarna. Utanför jord- och skogsbruket var siffran 38 procent, eller hela 48 procent om man enbart ser till industriarbetarna. Storstrejken 1909 medförde visserligen ett kraftigt bakslag, men redan omkring 1912 inleddes återhämtningen och 1919 var organisationsgraden uppe på 30 procent igen. Med undantag av

Tabell 1. Facklig organisationsgrad för arbetare och löntagare i tolv länder.

	1930	1940	1950	1960	1965	1970	1975	1980	85/86
<i>Sverige</i>									
Arbetare (1)	45	66	76	78;76	ca 78	80	89		
Icke-agrara arb	55	73	79	80;78					
Arbetare (2)						74	77	85	
Löntagare	41	58	67	68;68	ca 71	73	82	83	86
<i>Danmark</i>									
Arbetare (1)	44	56	65	69	69	71	80		
Icke-agrara arb	67	73	78	77	74	72	81		
Arbetare (2)		54	61	67	69	74	76		
Löntagare (1)	37	46	53	62	62	62	67		
Löntagare (2)		51	58	62	63	64	69	74	84
<i>Norge</i>									
Arbetare	31	63;54	70	74;71	73	74			
Icke-agrara arb	33	69;59	75	78;73	74	74			
Löntagare (1)	(23)	47;40	(52)	64	66	64	61	65	
Löntagare (2)							55	58	58
<i>Österrike</i>									
Industriarbetare			74	77		73		74	
Löntagare	38		62	63	63	62	59	58	57
<i>Belgien</i>									
Arbetare (1)	33		56	74	68	74			
Löntagare (1)	28-35		52	57	55	61	66	71	68
Löntagare (2)	29			61	60	65	69	75	74
<i>Australien</i>									
Löntagare (1)	44	40	56	55	54	51	54		
Löntagare (2)	53	48	58	58	56	50	56	55	55
<i>Storbritannien</i>									
Arbetare	26	34	48	50	49	52;56	58		
Löntagare	26	33	44	44	43	47	51	54	43
<i>(Väst-)tyskland</i>									
Arbetare	44		35;38	35	34	33;35	39	39	
Icke-agrara arb	47		38;41		35	33;35	39	39	
Löntagare	48		33;37	33	32	31;32	33	33	31
<i>Nederländerna</i>									
Löntagare (1)	30	31	40	39	37	37	38		
Löntagare (2)						39	40	38	29
<i>Italien</i>									
Löntagare (1)			44;34		36	46	53		
Löntagare (2)					32	41	47	44	36
Löntagare (3)					28	31	37	37	
<i>Frankrike</i>									
Löntagare (1)	9	41;21	46;32	22	18	23	25		
Löntagare (2)					21	25	27	17	15
<i>USA</i>									
Arbetare exkl agrara & servicenäringar	15	31	55	55	51	51	47	40	
Löntagare (1)	11	22	31;33	29	28	29	28		
Löntagare (2)	12	(27)	34	31	28	30	29	25	18

Tabell 2. Facklig organisationsgrad i tolv länder 1900—1930.

	1900	1907	1910	1920	1925	1930
<i>Sverige</i>						
Arbetare	12	30	13	31	33	45
Icke-agrara arb	16	38	17	38	41	55
Industriarbetare	23	48	19	41	47	63
<i>Danmark</i>						
Arbetare (1)			23	55	43	44
Icke-agrara arb			39	84	68	67
Arbetare (2)	20		24	54		
Industriarbetare			50	87		69
Industriarb m fl	43		48	85		
Löntagare			20	47	36	37
<i>Norge</i>						
Arbetare	7	16	18	33	23	31
Icke-agrara arb	8	19	21	42	29	34
<i>Österrike</i>						
Arbetare		11	12	58		39
Icke-agrara arb				75		49
Löntagare		10	11	54	43	38
<i>Belgien</i>						
Arbetare	3	5	6	48	34	33
Icke-agrara arb	4	6	7	54	38	36
<i>Australien</i>						
Löntagare (1)	9		25	42	42	44
Löntagare (2)			28	53	54	53
<i>Storbritannien</i>						
Arbetare		16	17	51	31	26
Icke-agrara arb		17	18	52	33	27
Löntagare	13	15	16	48	30	26
Lönt i metallind	28	27	24	75	35	30
<i>Tyskland</i>						
Arbetare		21	23	74	38	44
Icke-agrara arb		24	25	76	41	47
<i>Nederländerna</i>						
Löntagare		10	13	33	23	30
<i>Italien</i>						
Arbetare		7	9	45		
Icke-agrara arb		12	12			
<i>Frankrike</i>						
Löntagare	6	9	9	15	16	10
Icke-agrara arb	8	13	12	20	20	13
<i>USA</i>						
Arbetare exkl jord- bruk & service			14	27		15
Löntagare	6	10	9	17	10	9

de första åren, då arbetslösheten var mycket hög, steg organisationsgraden brant under 1920-talet, vilket fortsatte under 1930- och 40-talen: från 31 procent av arbetarna 1920 till 45 procent 1930, 66 procent 1940 och 76 procent 1950 (se tabell 1 och 2).

Gynnsamt för den fackliga tillväxten i Sverige har bl a varit arbetarrörelsens karaktär, närmare bestämt

- att det aldrig funnits flera med varandra konkurrerande landsorganisationer
- fyranivåorganiseringen i klubbar — avdelningar — förbund — landsorganisation (med hög uppslutning från arbetarfackförbundens sida)
- att industriförbundsprincipen tidigt slog igenom och att t ex Metallarbetareförbundet redan dessförinnan strävade efter att få med även dem som saknade yrkesarbetarstatus.

Inom Metall började man fö upprätta verkstadsklubbar redan före sekelskiftet, likaså var man tidigt ute med att bilda konfliktfond och a-kassa (båda 1895). I flera länder saknas det än idag fackliga stridsfonder (t ex på det hela taget i Storbritannien), medan fackliga a-kassor nästan enbart förekommer i länderna med hög organisationsgrad, mest renodlat i Sverige och Danmark (tidigare fanns de i fler länder).

Det svenska Metallindustriarbetareförbundet kan tjäna som typexempel på framgångsrik svensk fackföreningsrörelse. Fr o m 1890-talets mitt gick man under Ernst Blombergs ledning in för en försiktig och på förhandlingar inriktad linje. Aktioner skulle vara minutiöst förberedda för att uppnå största möjliga slagkraft. Nederlagsstrejker ville förbundsledningen till varje pris undvika. Trots det var konfliktfrekvensen hög i Sverige långt in på 1920-talet, ja delvis ända fram till 1940-talets slut. Utmärkande var därför snarast inriktningen på kollektivavtal och beredvilligheten till principiella uppgörelser med kapitalets företrädare (de tidigare nämnda avtalen 1905 och 1906 om föreningsrätt m m samt 1938 års Saltsjöbadsavtal). Kontrasten är slående i förhållande till t ex den tidiga franska fackföreningsrörelsen, som dominerades av syndikalistiska idéer om att konfrontationsmomentet i strejker hade en medvetandehöjande effekt, medan kollektivavtal inte var något man såg med någon större entusiasm på.

Av betydelse för organisationsgradens utveckling är vidare arbe-

"Sittstrejk" vid General Motors verkstäder i Flint 1937 (ur Turbulent years av Irving Bernstein 1969).

tarrörelsens bredd och samlade styrka. I USA har det saknats starka arbetarpartier, något som fått konsekvenser för fackföreningsrörelsens ideologiska inriktning och möjligheterna att hävda de fackliga idéerna i samhället och hos gemene man. Ibland har de amerikanska fackföreningarna beskrivits som business unions, dvs som snävt inriktade på löneförbättringar och dylikt. I Sverige har däremot den fackliga rörelsen utgjort en integrerad del av en samlad arbetarrörelse som haft ett program för hela samhällets utveckling. Den starka fackliga uppgången under 1930-talet underlättades säkerligen av socialdemokratiens genombrott i politiskt avseende och att många satte sitt hopp till det socialdemokratiska krisprogrammet. Det blev nu närmast en självklarhet att tillhöra en fack-

förening. Till följd av det socialdemokratiska regeringsinnehavet (med början 1932) minskade även risken för repressalier från arbetsgivarens sida.

Men man får å andra sidan inte överdriva betydelsen av regeringens färg. Det framgår av den snabba svenska fackliga tillväxten under 1920-talet, som internationellt sett var helt unik. Större betydelse hade den relativa styrkejämvtikt som inträdde på arbetsmarknaden fr o m storlockouten 1925 och att de fackliga organisationerna betalade ut betydande belopp i form av arbetslöshets- och konfliktunderstöd under detta årtionde av hög arbetslöshet och många arbetskonflikter.

Omvänt kan man säga att den fackliga organisationsgradens tidvis kraftiga fall i länderna med låg organisationsgrad underlättats av att det saknats arbetarpartiregeringar under sådana perioder (vilket öppnat dörren på vid gavel för ökad repression från fr a företagsledningarnas, men också statens sida). Frånvaro av fackklubbar och en splittrad fackföreningsrörelse har på flera håll medverkat till att arbetarrörelsens samlade styrka varit betydligt mindre än i Sverige. Det har gjort fackföreningarna mer utsatta på flera sätt, i synnerhet under för arbetarrörelsen kärva politiska konjunkture. Då konjunkturen vänt har det uppdämda missnöjet ibland givit sig tillkänna i omfattande strejkrörelser med ett ofta explosionsartat förlopp. Utan dem hade de fackliga genombrotten knappast kommit till stånd i Frankrike och USA under 1930-talet (i kombination med Folkfronten resp New Deal) eller i Italien och delvis Frankrike/Västtyskland från 1960-talets slut. Dessa skiftningar illustrerar på ett utmärkt sätt hur andelen fackligt anslutna varierar — historiskt och internationellt — med styrkeförhållandenas utveckling på arbetsmarknaden och i samhället, varvid arbetarrörelsens karaktär utgör en utomordentligt viktig omständighet.

I takt med att arbetslivets problem alltmer kommit i fokus har historiker och andra humanvetare börjat intressera sig för arbetslivets historia och arbetets kultur. Och inom de fackliga organisationerna har en mängd arbetare och en del tjänstemän börjat gräva i sin egen historia. Man har velat lära av historien.

Vid Lunds universitet startades 1985 ett *Arbetshistoriskt seminarium*, där akademiska forskare inom olika ämnesområden och amatörforskare inom de fackliga organisationerna i Skåne inledde ett samarbete i utforskandet av arbetets historia. I denna andra volym av **ARBETETS HISTORIA** presenteras en del av de föreläsningar som gavs under seminariets andra och tredje termin. Vi får följa hur metallarbetare i Lund skapar sina egna organisationer och hur handskmakarna utvecklar en internationell socialistisk solidaritet i sin fackliga kamp för bättre arbetsvillkor. Nattens vita slavar, bageriarbetarna, och livsmedelsarbetarnas historia framträder ur det förgångna. Åldrandet och en alltför tidig död genom ohälsosamt arbete får vi följa genom en studie av de svenska typograferna. Kampen om arbetarnas själar var för den kristliga högern detsamma som nej till demokrati och socialism. Här får vi följa ett exempel på väckelserörelsens arbete inom dess eget kärnland, Jönköping. Vi får en redogörelse för den svenska fackföreningsrörelsen utifrån ett internationellt perspektiv och utvecklingen av arbetsavtalet. Det kvinnliga arbetet i hemmen och det betalda städarbetet lyfts fram. Tjänstemännens förändrade arbetssituation och deras organisering ges en historisk bakgrund.

Det är vår förhoppning att boken kan användas inom utbildning och undervisning på olika nivåer och som studiematerial i studiecirklar. Men den kan även läsas av alla dem som har ett intresse av och för arbetets historia.